

История и развитие на кларинетните дуети

Мартин Савелиев

В статията се разглеждат характерните особености на кларинетния дует и неговите формални и фактурни модели през класическия, романтичния период и съвременността.

History and development of clarinet duets

Martin Saveliev

The article examines the characteristic features of the clarinet duet and its formal and textural models during the classical, romantic periods and modern times.

Кларинетният дует започва да се откроява в музикалния свят и да се утвърждава като самостоятелен ансамбъл в късния класически период. Композиторският интерес към подобен състав обаче е засвидетелстван години назад. Според *Encyclopedia Britannica* един от първите композитори, които е писал кларинетни дуети, е роденият в Берлин немски бароков композитор Йохан Кристофор Пепуш (1667–1752). След като става учител на бъдещия пруски крал Фридрих Вилхелм той се премества в Лондон. Първоначално работи отново като педагог, като за целта разработва и издава книжки с музикални уроци за различни инструменти под формата на дуети. В каталога на *Petrucchi* са достъпни в електронен вид пет от тях, които са в различни тоналности. Въпреки че е виолист, Пепуш очевидно много обича духовите инструменти, защото повечето му *concerti grossi* не са с традиционните солиращи две цигулки, а с флейти и обои. За жалост достъпните в електронен вид образци на тези учебни дуети не са обозначени за какви точно инструменти са. Няма и наличен доказателствен материал, че са именно за два кларинета. Според текста в енциклопедията дуетите за два кларинета са писани в периода около 1720 – 1730 г. и са за ранния двуклапен кларинет. Затова се смятат за „*първите произведения за кларинетен дует*“.

Както беше споменато, художественият кларинетен дует възниква по време на късния класицизъм. Появата му е тясно свързана с техническото усъвършенстване на инструмента и интереса към него на Карл Щамиц (1745–1801) и кларинетистът-композитор Йозеф Беер (1744–1812). Другата причина за сравнително късната му поява е, че поради техническите си несъвършенства до около 1750 г. инструментът не притежава необходимите качества за свирене в ансамбъл:

1. стабилна интонация;
2. сравнително изравнен тембър в трите регистъра

С усъвършенстването на клапанната система на инструмента от наследниците на Йохан Кристоф Денер в края на 18 и началото на 19 век, кларинетът се нарежда до традиционните оркестрови инструменти като флейтата и обоя и обогатява с допълнителен цвят както оркестровата фактура, така и написаните за него солова и камерна музика.

За този период трябва да се спомене и възходът на домашното музициране в градската културна среда в Европа в епохата на индустриален подъем от края на 18 и през 19 век. Новата относително заможна средна класа на занаятчиите и на хората с професии, изискващи университетско образование има необходимост от досег с изкуство през свободното време по време на празнични дни и вечери, когато поради липса на добро осветление не може да се работи. Тези образовани хора получават и задължително начално музикално образование в училищата. То още повече засилва желанието им да овладеят някакъв инструмент и сравнително достъпно и с по-голямо удоволствие да слушат музика в къщи. Точно поради тази необходимост кларинетният дует се появява, за да задоволи интереса към този сравнително непопулярен тогава инструмент. Ансамбъл от два кларинета става идеална форма на изява на камерни и публични концерти, където липсва пианист или други музиканти, които да осигурят съпровод. В проходащото висше и средно музикално образование кларинетния дует се превръща в изключително подходящо средство за култивиране у младите инструменталисти на ансамбловото чувство, ансамбловото дишане и интонация.

Характерни особености на кларинетния дует

Кларинетният дует в същността си по нищо не се отличава от останалите дуети за еднородни инструменти: две цигулки, две виоли, две виолончели, две флейти, два обоя и

свиране на пиано на четири ръце. Той също като тях съчетава максимална темброва хомогенност, но за разлика от струнните инструменти притежава по-ярко изявен контраст в трите си регистра. Тази даденост позволява тематичният материал да се оцвети, като се разпредели между отделните регистри на двата инструмента. Особено ефектно при кларинетното дуо звучат имитационна и канонична техника в различни регистри. Всяка мелодична линия в кларинетния дует позволява тя да се обогати с несравнимо повече нюанси в сравнение с флейтовия и обойния дует. Тези качества на ансамбъла го поставят на еднаква висота по отношение на изразността с тази на певците и струнните инструменти.

Както беше споменато по-горе, в **хомофонна фактура** при кларинетния дует е характерно разпределението на водещата и съпровождащата партия по модела на контрапунктичната инверсия. Това означава, че двата инструмента са много често в диалог. Това е една от разликите при сравнение с дуетите за струнни инструменти, флейта и обой. В тези ансамбли /при хомофонна фактура/ обикновено водещата партия е раздадена на първия инструмент. Приликите между споменатите ансамбли и кларинетното дуо обаче са съществени при строежа на периодите и полуизреченията, където преобладават построения с повторен строеж и ярко изразена симетрия.

По отношение на формата през 18, 19, 20 и 21 век се различават следните модели:

1. Класически модел

Той по нищо не се различава от традиционния концертен тричастен цикъл. Първата част е в сонатно алегро, втората част е бавна и лирична в проста двуделна, триделна или сонатна форма без разработка или неразвита средна част. Финалите са в обичайната рондо, рондо-сонатна или вариационна форма. Такива са дуетите на композитори-кларинетисти като споменатият Йозеф Беер, Франц Тауш от оркестъра в Манхайм и основателят на френската кларинетна школа Мишел Йост.

2. Романтичен модел

В средата на 19 век по време на романтизма се оформя серенадно-дивертиментния тип кларинетни дуети. Характерни за тях са свободно построените форми, които често са повлияни от оперната музика с нейната контрастна фрагментарност, основана на логиката на текста и драматургията. Този тип формообразуване, поставено в условията на инструментална музика с нейната абстрактност, акцентира на ясните вокални мелодични линии и виртуозността. Танцовите ритми, заимствани от балетната музика, особено във финалите също са характерна черта на романтичните кларинетни дуети.

Романтичните композитори работят в условията на професионално музикално обучение в средни и висши консерватории. В тях се подготвят високо квалифицирани инструментални кадри. Това е причината кларинетните дуети да съчетават педагогически задачи с възможност за ефектни публични изяви на учениците и студентите. Типичен пример за съчетанието на оперна, балетна музика, педагогически задачи и виртуозност, която да осигури гарантиран успех пред публиката е концертното дивертименто за два кларинета на Алмикаре Понкиели.

Преди да стане популярен в цяла Европа, през 19 век кларинетът като солов инструмент е широко използван в Германия, Австро-Унгария, Франция и Италия. Това е причината да се оформят три национални школи по отношение на жанра на кларинетните дуети. Поради спецификата на музикалния вкус и традиции, тези школи ясно се различават по отношение на изразните средства, използвани от композиторите. В немската преобладава формална строгост и дисциплина, както и често използване на контрапунктични похвати. За френската е характерна изисканата кантиленност. В Италия по обясними причини се пренасят похвати от операта. В тази школа се наблюдават имитации на оперни арии в кантилената, театрална диалогичност и атрактивен виртуозитет.

3. Съвременен модел

През 20 и настоящият 21 век кларинетният дует има широко разпространение в целия свят. В естетическо отношение се забелязва изключително разнообразие от стилови предпочитания по отношение на използваните изразни средства. Затова може да се каже, че няма ясно очертани посоки в развитието на жанра. Музиката почти винаги се пише по поръчка на дадени изпълнители. Те в зависимост от вкуса и публиката, пред която ще се представят се насочват към конкретен и предпочитан от тях композитор. Затова съвременните композиции за два кларинета използват разширени техники.

Много често този тип ансамбъл се оказва и идеален за всевъзможни експерименти по отношение на звукоизвличането. Най-характерните черти на техниката на съвременните дуети за кларинет са полиритмията и инструменталният театър, оформен като диалог със сценарий, фиксиран в нотния текст. Засилена е и употребата на мултифоничните тонове

В заключение и обобщение на изложеното дотук, могат да се направят следните **изводи:**

1. Кларинетният дует е много интересен и атрактивен дял от камерната музика. Той съчетава едновременно темброва хомогенност с възможности за оцветяване на звука по

неподражаем в сравнение с другите духови инструменти и ансамбли начин. Тази специфика е възможна благодарение на ясно изявената темброва разлика на трите регистъра;

2. Подходът на композиторите през 18, 19, 20 и 21 век е строго индивидуален по отношение на жанра. С притежаваните от него характеристики, този тип ансамбъл рязко се отличава от дуетите за струнни, останалите дървени духови инструменти и музиката за пиано на четири ръце. В посочените инструментални комбинации композиторите често практикуват редуцирането на музика, мислена по-скоро за квартет или трио, отколкото за дует. В клавирните ансамбли за четири ръце или две пиана наблюдаваме и обратен подход. В тях често се забелязва музика, мислена и писана за инструмент и едно пиано, изкуствено да се надгради за пиано на четири ръце или за две пиана, без да има видима разлика в елементите на фактурата. Кларинетният дует се утвърждава като самостоятелен жанр, а не като редуцирана форма на по-големи камерни състави.

3. В развитието на кларинетния дует като жанр в различните разновидности на инструмента най-важният период е класицизмът. Това е повратната точка, в която двата инструмента се третират като равностойни партньори, изоставяйки ролите си на водеща и съпровождаща партия;

4. Сонатата за инструмент и пиано, както и клавирният дует за четири ръце са модели, по които композиторите пишат музика за останалите инструменти.

5. Появата на дуета е продиктувана от необходимостта за широко достъпно домашно музициране, както и за решаването на конкретни педагогически задачи.

6. По времето на романтизма дуетът претърпява сериозни изменения. Те са повлияни от операта, виртуозната музика и отчасти от вокалния дует. Под влияние на големи виртуози като Николо Паганини се появяват дуети, чието предназначение е да демонстрират на публиката атрактивно техническо съвършенство и състезание на двама изпълнители.

7. По отношение на фактурата се наблюдава употребата на полифонична и хомофонна техника, както и диалогичност при излагането на водещия тематичен материал и пасаж;

8. За разлика от големите ансамбли /трио, квартет, квинтет, секстет и т.н./ кларинетният дует притежава акустична прозрачност. Имитацията на мащабност се постига чрез скрито многогласие и съпоставка на висок и нисък регистър в двата инструмента.

9. Дуетът е най-трудният ансамбъл, защото при него не е възможно да се скрият и най-незначителните дефекти в интонацията на изпълнителите. Балансът между двете партии

се постига много по-лесно, отколкото при останалите типове камерни формации. Когато елемент от фактурата, който трябва да бъде изведен на първи план е разположен в неподходящ регистър, проблемите с баланса често поставят на изпитание техническото майсторство на изпълнителите.

10. Дуетът следва да се изпълнява от музиканти, които нямат противоречия по отношение на звукоизвличането, естетиката на фразиране и вкуса към конкретната композиция и автор.

Използвана литература

Albert, R. (1986). *The Classical Clarinet Duo. Journal of the International Clarinet Association*, 14 (2), 25–31.

https://books.google.bg/books/about/The_Clarinet_in_the_Classical_Period.html?id=Tb016MPagT0C&redir_esc=y

Albert, R. (1985). *The Development of the Clarinet Duo in the Classical Period*. PhD diss., University of Michigan.

<https://archive.org/details/clarinetinclassi0000rice/page/196/mode/2up?q=%22maria+cam%22>

Beer, J. *Duos for Two Clarinets*. Vienna. <https://academic.oup.com/book/25870/chapter-abstract/193553436?redirectedFrom=fulltext>

Rice, Albert. *The Clarinet in the Classical Period*. Oxford: Oxford University Press. (2003).

https://books.google.bg/books/about/The_Clarinet_in_the_Classical_Period.html?id=Tb016MPagT0C&redir_esc=y

Rice, Albert. *The Clarinet in the Classical and Romantic Periods*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

https://www.academia.edu/85697316/The_Clarinet_in_the_Classical_Period

Rice, Albert. *The Classical Clarinet.* Oxford: Oxford University Press.
<https://global.oup.com/academic/product/the-clarinet-in-the-classical-period-9780195342994?cc=bg&lang=en&>

Taush, F. *Six Duets for Two Clarinets.* Leipzig.
[https://imslp.org/wiki/6_Duos%2C_Op.22_\(Fuchs%2C_Georg_Friedrich\)](https://imslp.org/wiki/6_Duos%2C_Op.22_(Fuchs%2C_Georg_Friedrich))